Sabırla İlgili Ayetlerin Eğitsel Açıdan Değerlendirilmesi*

Nurhan Dudaklı

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3687-7141>

Öğretmen / Milli Eğitim Bakanlığı, Doğubeyazıt Savcı Hakan Kılıç Ortaokulu, Ağrı – TÜRKİYE

Doç. Dr. Nazım Bayrakdar

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5500-5170>

Uşak Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Uşak – TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 19.05.2021

Kabul: 20.09.2021

On-line Yayın: 28.09.2021

Anahtar Kelimeler

Din Eğitimi

Kur'an

Sabır

Sabır Ayetleri

Analiz

Araştırma Makalesi

* Bu çalışma 1. yazarın Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.51446>

Öz

İslam inancına göre Kur'an-ı Kerim insanlığa gönderilen son ilahi kitap olup aynı zamanda insanlar için bir hidayet rehberidir. İnsanların yaratılış amaçları istikametinde, huzur, mutluluk ve barış içerisinde, ilkeli ve onurlu bir şekilde yaşamalarının yolu Kur'an'da gayet açık bir şekilde gösterilmiştir. Kurtuluşa/felaha götüren bu yolu fark etmeleri, değerini takdir edip ona yönelmeleri için Kur'an'da yer alan ayetler vasıtasıyla insanlar sürekli düşünmeye sevk edilmişlerdir. Kur'an-ı Kerim'e bir bütün olarak bakılırsa bu yolun birtakım esaslarının olduğu rahatlıkla görülecektir. Ahlaki değerler, bu esaslardan birini teşkil etmektedir. Bu değerlerin Kur'an'da nasıl ele alındığı ve bunun eğitsel açıdan taşıdığı değer ne olduğu araştırmaya muhtaç bir meseledir. Kur'an-ı Kerim'de ele alınan ve insanlar tarafından kazanılması istenen en temel değerlerden biri "sabır" erdemidir. Bu araştırmada, sabırla ilgili ayetler analiz edilerek eğitsel açıdan birtakım değerlendirmelerde bulunulmuştur. Araştırmada, "sabırla ilgili ayetlerin eğitsel açıdan taşıdığı değer nedir?" sorusuna cevap aranmıştır. Araştırmada veriler, doküman analizi yöntemiyle toplanmıştır. Elde edilen veriler ışığında araştırma değerlendirmeler yapılarak sonlandırılmıştır. Araştırma sonucunda, Kur'an-ı Kerim'de sabırla ilgili ayet sayısının oldukça fazla olduğuna ulaşılmış ve bu ayetlerin, insanların dikkatlerini sabır değeri üzerine yoğunlaştırmalarını, sabır değerini çeşitli yönleriyle tanımalarını ve anlamalarını, onu kazanmaya ve onunla uyumlu bir şekilde yaşamaya motive olmalarını ve nihayetinde bu değeri benimsemelerini sağlayacak unsurlar içerdiği tespit edilmiştir.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Dudaklı, N. ve Bayrakdar, N. (2021). Sabırla İlgili Ayetlerin Eğitsel Açıdan Değerlendirilmesi. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 14(86): 235-248.

Educational Evaluation of the Verses About Patience*

Nurhan Dudaklı

Teacher / Ministry of Education, Dogubeyazit Savci Hakan Kilic Secondary School, Agri – TURKEY

Assoc. Prof. Dr. Nazım Bayrakdar

Usak University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Philosophy and Religious Studies, Usak – TURKEY

Article History

Submitted: 19.05.2021

Accepted: 20.09.2021

Published Online: 28.09.2021

Keywords

Religious Education

The Quran

Patience

Verses of Patience

Analysis

Research Article

* This study was produced from the Master's thesis of the 1st author.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.51446>**Abstract**

According to the Islamic belief, the Qur'an is the last divine book that was sent to humanity and is a guide on the true path for people. The way for people to live in peace, joy and harmony, in a principled and honorable way in line with the purposes of creation is clearly shown in the Qur'an. In the Qur'an, with the help of verses in it, people are constantly encouraged to think so that they realize this path which leads to salvation / welfare, appreciate its value and turn to it. If we take a look at the Qur'an as a whole, it will be easily seen that this road has some principles. Moral values constitute one of these principles. How these values are handled in the Qur'an and what their educational value is a matter that needs research. One of the most fundamental values that is presented and wanted to be learned by people within Qur'an is "patience". In this study, some educational evaluations were made by analyzing verses about patience. In the research, the question "What is the educational value of the verses about patience?" was sought answer. The data in the study were collected by the method of document analysis. The study was concluded in the light of evaluations made. As a result of the research, it was determined that the number of verses about patience in the Qur'an is found to be quite high and that these verses contain elements that will enable people to focus their attention on the value of patience, to recognize the value of patience in various aspects therefore understand it, to gain it and to be motivated to live in harmony with it.

GİRİŞ

Kur'an-ı Kerim, insanlık için hidayet rehberi olarak gönderilmiş bir kitaptır (Bakara, 2/2). Kur'an-ı Kerim'de, insanlar kritik bazı konularda bilgilendirilmekte ve uyarılmaktadırlar. Kur'an'da bazı özellikleri taşıyan ya da bazı amellerde bulunan insanların müjdelendiği ayet-i kerimler de vardır. Bilgilendirme, uyarı ve müjde içeren Kur'an ayetlerinde yüce Allah'ın "Rab" sıfatının yansımalarını net bir şekilde görmek mümkündür. Rab, Yüce Allah'ın, Kur'an-ı Kerim'de kendini tanıtmak üzere en çok kullandığı sıfatlardan biridir.¹ Rab kelimesi, "bir şeyi yetkinlik noktasına varıncaya kadar kademe kademe inşa edip geliştirmek" şeklinde tanımlanmaktadır (Topaloğlu, 2007: 372). Rab, anlam sahası oldukça geniş olan bir sıfattır. Yüce Allah'ın canlı varlıklara şefkat göstermesi, merhamet etmesi, onları ıslah etmesi, geliştirerek yaşatması Rab sıfatının birer yansımasıdır (Topaloğlu, 2007: 372)

İnsan, fiziki yapısıyla olduğu gibi manevi yönüyle de gelişmeye açık ve muhtaç bir varlık olarak yaratılmıştır. İnsanın gerek maddi gerekse manevi gelişiminin sağlıklı şekilde gerçekleşmesi, yaratılış gayesi ile uyumlu bir hayat yaşamayı başarması açısından son derece önemlidir. Bu nedenledir ki Yüce Allah "Rab" sıfatının bir gereği olarak insanların maddi gelişimleri için gerekli olan nimetleri yaratırken diğer yandan ise manevi gelişimlerinin sağlıklı şekilde gerçekleşmesinin yollarını göstermek üzere onlara peygamber göndermiş ve kutsal kitap indirmiştir. İslam inancına göre bu kitapların sonuncusu Kur'an-ı Kerim'dir.

Kur'an-ı Kerim hak ile batılı birbirinden ayıran, insanları sürekli hakka yöneltip batıldan men ederek insanlara istikamet çizen bir kitaptır (Bakara, 2/185). Kur'an'ı baştan sona anlayarak okuyan her insan şu hususu net bir şekilde fark edecektir ki, yüce Allah'ın insanlardan kazanmalarını istediği bazı özellikler, yerine getirmelerini istediği bazı sorumluluklar vardır; bu özellikleri kazanmalarına ve bu sorumlulukları en iyi şekilde yerine getirmelerine destek olmak üzere Yüce Allah onlara yerine göre müjdelere vermekte, uyarılarda bulunmakta ve hatta tehdit etmektedir. Kur'an-ı Kerim'de insanlara ayrıca birtakım inançlar, değerler ve ilkeler sunulmaktadır. Bunların nasıl anlaşılması ve hayata nasıl tatbik edilmesi gerektiği onlara kıssalar yoluyla somut örnekler üzerinden öğretilmektedir. Bütün bunlar esasen Kur'an'ın eğitsel açıdan taşıdığı değeri göstermektedir.

Kur'an'da çok sık tekrar edilen merkezi kavramlar vardır. Bu kavramların anlam sahalarının netliğe kavuşturulması Kur'an'ın doğru şekilde anlaşılması ve eğitsel işlevini yerine getirmesi bakımından oldukça mühimdir.

Kur'an'ın merkezi kavramlarından biri "sabır" dır. Sabır kelimesi ve onunla aynı köke sahip kelimelerin geçtiği ayet sayısı yüz civarındadır (Karadâvî, 2017: 13). Bu ayetlerde genellikle sabrın önemi üzerinde durulmakta, sabredenler övülmekte ve onlara verilecek mükâfatlar anlatılmaktadır (Çağırıcı, 2008: 337). Sabır, Kur'an'da peygamberlerin ve diğer mü'minlerin temel ahlaki özellikleri arasında gösterilmektedir aynı zamanda (Sad, 38/44).

Kur'an'da sabır erdemi üzerinde çokça durulması çeşitli hikmetlere mebni olabilir. İnsanın yaradılışı gereği aceleci bir yapıya sahip olması (İsra, 17/11) ve bunun yol açabileceği olumsuzluklar bu hikmetlerden biri olabilir. Dünya hayatının insan için bir imtihan olması ve bu imtihanın önemli bir parçasını maruz kalınan musibetlere göğüs germenin teşkil etmesi de söz konusu hikmetler arasında zikredilebilir. Sadece Allah'a kulluk etmesi için yaratılan insanın, üzerine yüklenen kulluk vazifelerinden her biri esasen sabır değeri ile yakından ilişkilidir. Bundan dolayı hadis-i şeriflerde sabrın "imanın yarısı" (Hadislerle İslam, 2013: 205) olarak nitelendirilmiş olması oldukça anlamlıdır.

Sabır hayatın her alanında olduğu gibi eğitim alanı için de vazgeçilmez bir değerdir. Sabır eğitim sürecinde bireylere kazandırılması gereken temel değerlerden biri olmasının yanı sıra eğitimcilerde bulunması gereken temel özelliklerden biridir. Bu değeri içselleştirmemiş eğitimcilerden

¹ Kur'an-ı Kerim'de "Rab" kelimesi 962 farklı yerde yüce Allah'ı tanıtmak üzere kullanılmıştır.

muhataplarına nitelikli bir eğitim hizmeti vermeleri beklenmez. Zira eğitim, doğası gereği zorlukları bünyesinde barındıran bir faaliyettir. Bu zorluklar eğitim hizmeti verilen kişilerden kaynaklanabileceği gibi eğitim hizmeti verilen ortamın özelliklerinden ve hatta eğitimle kazandırılmak istenen davranışların mahiyetinden de kaynaklanabilir. Eğitimci konumunda bulunan kişilerin söz konusu zorlukların üstesinden ancak sabırla gelebilecekleri açıktır. Kur'an-ı Kerim'de, insanların en büyük öğretmenleri olarak nitelendirebileceğimiz peygamberler tanıtılırken sabır değerine sıkça vurgu yapılması da kanaatimizce bundan kaynaklanmaktadır.

Yüce Allah'ın, insanları birçok ayette sabra teşvik etmesi eğitsel açıdan kuşkusuz oldukça değerlidir. Ancak bu değer in daha iyi anlaşılması için söz konusu ayetlerin analiz edilerek eğitim bilimlerinin verilerinden yararlanılarak değerlendirilmesi de bir gerekliliktir. Bu düşünceden hareketle yapılan bu araştırmada, "sabırla ilgili ayetlerin eğitsel açıdan taşıdığı değer nedir?" sorusuna cevap aranmıştır.

Araştırmada, doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi, araştırma konusu ile ilgili yazılı belgelerin titizlikle ve sistematik olarak analiz edilmesi esasına dayanan nitel bir araştırma yöntemidir (Wach, 2013: 1). Bu çerçevede araştırmada sabır değerine vurgu yapılan Kur'an ayetleri ile sabır kavramı ile alakalı bilimsel çalışmalar incelenmiştir. Sabırla ilgili ayetler analiz edilirken tefsir kitaplarından da faydalanılmıştır. Araştırma sürecinde elde edilen verilerin, eğitim alanıyla ilgili bilimsel veriler ışığında yorumlanmasına özen gösterilmiştir. Araştırmada ulaşılan sonuçların eğitim faaliyetlerinin planlanması ve uygulanması sürecinde sabır değerine gereken önemin verilmesinin gerekliliğinin fark edilmesi açısından ehemmiyet arz ettiği değerlendirilmektedir.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1.Sabır Kelimesinin Lügat ve İstilah Manası

Arapça da 's-b-r' kökünden mastar olarak türeyen sabır kelimesi lügatte "engellemek, hapsedmek; güçlü ve dirençli olmak" anlamlarında kullanılan bir ahlak terimidir (TDV İslam Ansiklopedisi, 2008: 337). Yine bu kavram sözlükte "acıya katlanma, karşılaşılan sıkıntılara göğüs germe, olumsuzluklar karşısında mukavemet etmek, direnç ve dayanıklılık gösterme, sızlanmamak" (Uludağ, 1996: 446) "şikâyetlenmemek, kendini acındırmamak, orta yolu ve teenni halini muhafaza etmek, kolayca vazgeçip pes etmemek" (Izutsu, 2010: 146) "ağrı ve acı karşısında dişini sıkarak, edebi bozmamak, her şeye rağmen yaşamak, sıkıntı ve belalara sızlanmayı terk etmek" (Yılmaz, 1994: 179), "olumsuzlukları olumlu kılmak için gösterilen dayanma gücü (TDV İslam Ansiklopedisi, 2008: 337) gibi anlamlarda da kullanılmaktadır. Türkçede kelime karşılığı "acı, yoksulluk, haksızlık gibi üzücü durumlar karşısında sesini çıkarmadan, bu durumların geçmesini bekleme erdemi ve dayanç olan sabır, ayrıca olacak veya gelecek bir şeyi telaş göstermeden bekleme" olarak da tanımlanmaktadır (TDK Türkçe Sözlük, 1998: 1236).

Sabır kelimesi bir ahlak terimi olarak, uğursuzluk, bela ve sıkıntıyla karşılaşan insanların ah vah etmeyip dayanma gücü göstermesi (Yüksel, 2006: 10), "akıl ve dinin gösterdiği yolda sebat etmesi, sosyal hayattan veya insani münasebetlerden doğabilecek birçok zorluğa ve olumsuzluğa direnç göstermesidir" (Doğan, 2016: 58-59). "İnsanın kendi gücü ve iradesi dışında, maddi-manevi yönleriyle değişik türde tezahür eden sıkıntı, bela, musibet, güçlük ve meşakatlere karşı heyecana ve paniğe kapılmadan, tedirgin olmadan, şikâyet etmeden soğukkanlılıkla mukavemet etmesi, zor ve nefse ağır gelen durumlar karşısında dayanıklı olmasıdır" (Seyyar, 2003: 343).

Müfessirler ve mutasavvıflar tarafından da birçok tanımı yapılan sabır kelimesi istilahta 'Allah'a güvenip yine O'na dayanmak, Allah'tan beklemek, nefsi, alıkonması gereken şeylerden uzaklaştırıp alkoymak anlamlarında kullanılmaktadır (Yüksel, 2006: 11). Gazali ise sabrı "Rahmanî ve şeytani duyguların karşılaşması anında Rahmanî duyguların galip gelmesi, şehvete zorlayan kuvvet

karşısında, dinin gereklerini yerine getirmekte gösterilen sebat ve nefsin arzularını ve tembelliği terk ederek dininin gereklerini yerine getirmek” şeklinde tanımlamıştır (Yüksel, 2006: 11)

Sabır; musibetlerle karşılaşınca sızlanmamak, bunlardan dolayı şikâyet etmemek, isyana yönelmemek, Allah’a sığınıp tevekkül ederek bunların üstesinden gelmeye çalışmaktır. Sabır, güçlükler karşısında tepkisiz kalmak, hiçbir şey yapmadan eli kolu bağlı şekilde beklemek değildir. Sabır, güçlüklerin üstesinden dini/ahlaki ilke ve değerlerden taviz vermeksizin gelmeye çalışmaktır. Bu yönüyle sabır, içerisinde mücadeleyi/cehdi de barındıran bir kavramdır. Sabırlı kişiden beklenen; hem maruz kaldığı güçlüklerle hem de nefsiyle başarılı bir mücadele vermek ve bu mücadeleyi istikrarlı şekilde devam ettirmektir.

Sözlük ve terim anlamları dikkate alınırsa sabrın, insanın iki yönü üzerinden (ruh ve beden) açıklanabilen ve birçok alanı kapsayan bir kavram olduğu görülecektir. İnsan, nefsinin arzu ve isteklerine; bedeninde, iradesi dâhilinde ve iradesi dışında meydana gelen durumlara sabretmesi gereken bir varlıktır. Buradan hareketle sabır kavramı; insanın hayatta karşılaştığı her türlü güçlüğe içsel ya da dışsal baskılara boyun eğmeden rıza-ı ilahiye mutabık tepkiler vermesi şeklinde tanımlanabilir.

1.2.Eğitim Sabır İlişkisi

Eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişiklikler meydana getirme süreci olarak tanımlanmaktadır (Ertürk, 1975: 12). İnsan yaratılışı gereği eğitime muhtaç bir varlıktır. Zira o, hayatta kendisine gerekli olan bilgi ve becerileri eğitim sürecinde kazanmaktadır.

Eğitim hayat boyu devam eden, uzun soluklu bir süreçtir (Bilgin, 1981: 471). Nasıl ki tarlaya ekilen bir tohum yahut bahçeye dikilen bir fidan hemen ürün vermiyor ve çiftçiyi, bahçıvanı bekletiyorsa eğitim de bir anda sonuç vermeyip uzun bir süreç sonucunda meyvesini verebilmektedir (Yılmaz, 2019: 49).

Eğitim sürecinde gerek eğitimci gerek öğrenci gerekse bu sürece bir şekilde dâhil olan diğer kişiler birçok sıkıntı ile karşılaşabilmektedirler. Bu sıkıntıların, eğitim hizmetlerinin amacına ulaşması açısından risk teşkil ettiği açıktır. Bu durum esasen eğitim ile sabır arasındaki ilişkinin ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir (Sarıbaş, 2006: 78). Zira söz konusu sıkıntıların üstesinden gelmek sabır gerektirmektedir. İnsanlara nitelikli bir eğitim hizmeti ancak her türlü zorluğa göğüs gererek ve bu süreçte azimli ve kararlı bir tavır sergileyerek verilebilir (Kasapoğlu, 2006: 92).

Sabır, öğretmenlerin sahip olmaları gereken en temel erdemlerden birisidir (Kaya, 2018). Öğretmen ile öğrenci arasındaki ilişkiler incelendiği zaman sabrın önemi daha net bir şekilde ortaya çıkacaktır. Zira öğrenciler doğaları gereği son derece meraklı ve hareketlidirler. Onların hayal güçleri de oldukça kuvvetlidir. Onlar öğretmenlerinden ilgi ve sevgi beklerler; bu beklentilerine karşılık bulamadıklarında ise olumsuz birtakım davranışlara yönelebilmektedirler. Onlar duygusal açıdan kırılgan bir yapıya sahip olmalarının yanı sıra öfke kontrolünü sağlamakta da yetersiz kalabilmektedirler. Öğrenme hızı ve kişilik özellikleri bakımından da onlar birbirinden önemli ölçüde farklılaşabilmektedirler. Bütün bu etmenler öğretmenler için ciddi güçlükleri beraberinde getirmektedir. Öğretmenlerin bu güçlükler karşısında yılgınlık göstermemeleri için sabırlı olmayı, kişiliklerinin önemli bir parçası haline getirmeleri şarttır (Yılmaz, 2019: 50).

Peygamberlerin hayat hikâyeleri, sabır ile eğitim arasındaki ilişkiyi gösteren örneklerle doludur. Zira her peygamber bir eğitimcidir ve muhataplarını hakka davet ederken çetin güçlüklerle karşı karşıya kalmıştır. “Ben ancak muallim olarak gönderildim” (İbn Mace, Sünnet: 1) buyuran Hz. Peygamber de tebliğ görevini yerine getirirken çeşitli zorluklarla karşılaşmış ve bu zorluklar karşısında sabrederek 23 yıl gibi oldukça kısa denebilecek bir sürede toplumda büyük bir inkılâp gerçekleştirmiştir

(Kaya, 2018: 42).

Sabır, eğitim hizmeti verenler kadar bu hizmetlerden yararlanma konumunda bulunanlar için de önemli bir değerdir. Zira öğretmenlik gibi öğrenciliğin de çeşitli zorlukları vardır. Öğrenme için gerekli olan okuma, dinleme, araştırma yapma, gözlemleme, düşünme gibi etkinliklerin her biri sabır gerektirir. Bu nedenle sabır değerini içselleştirmemiş öğrencilerin kendilerine sunulan eğitim hizmetlerinden arzu edilen ölçüde yararlanmaları beklenmez.

Taşın oğlu lakaplı İslam âlimi İbn-i Hacer sabırlı ve kararlı bir duruş sergilemenin hedeflere ulaşma yolunda ne kadar önemli olduğunu bizzat göstermiştir. O, öğrencilik döneminin ilk yıllarında dersleri anlamayışı yüzünden çoğunlukla başarısız olduğu ve bundan dolayı da ümitsizliğe kapıldığı bir dönemde bir mağaranın tavanından su damlalarının düşerek taşın üzerinde derin çukurlar oluşturduğunu görmüş ve bu durumdan yola çıkarak kendini sorgulamaya başlamıştır. Tıpkı su damlalarının taş üzerinde iz bırakması gibi çalıştığı derslerin de kendi kafasında izler bırakması gerektiği kanısına varmıştır. Su damlalarının durmaksızın düşmesi gibi bıkmadan çalışmaya karar verip her şeye rağmen öğrenmeye devam etmesi gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Bunun üzerine derslerine tekrar yönelmiş ve hedeflerine ulaşabilmek için sabırla çalışmaya başlamıştır. Nihayetinde ise büyük ve meşhur bir âlim olarak tarihteki yerini almıştır. Görüldüğü üzere kişi zafer ve başarıyı ancak sabır erdemini özümseyip hayatına uyguladığı zaman elde etmektedir (Cevziyye, 2017: 9).

Din gibi soyut ve hassas bir olgunun öğretimi söz konusu olduğunda sabrın önemi daha da artmaktadır. Zira eğitimcilerin, din eğitimi sürecinde sabırsızlık göstermeleri öğrencilerin hem ruh hem de inanç dünyalarında derin sarsıntılar meydana getirebilir. Sabırlı olmayan din eğitimcilerinin, muhataplarının gönlüne girmeleri mümkün olmadığı gibi verdikleri mesajın muhataplarının gönlünde olumlu yankı bulması da oldukça düşük bir ihtimaldir.

2. SABRA TEŞVİK EDEN AYETLERİN EĞİTSEL AÇIDAN TAHLİLİ

Kur'an-ı Kerim'de sabır kelimesi hem Mekkî hem de Medenî olmak üzere kırk beş surede yetmişe yakın ayette, bazı kaynaklara göre ise bütün türevleriyle birlikte yüz küsur yerde yaklaşık doksan konuda ele alınmıştır (Karadâvî, 2017: 13). Aşağıdaki tabloda Kur'an-ı Kerim'de sabır kavramını ele alan sureler gösterilmiştir.

Sabır Kavramının Vurgulandığı Sureler	Sabır Kavramının Vurgulandığı Ayet Sayısı	Sabır Kavramının Vurgulandığı Sureler	Sabır Kavramının Vurgulandığı Ayet Sayısı	Sabır Kavramının Vurgulandığı Sureler	Sabır Kavramının Vurgulandığı Ayet Sayısı
Al-i İmran	9	Hucurât	2	Müzemmil	1
Ahzâb	1	İbrahim	3	Nahl	7
Ahkaf	1	İnsan	2	Nisâ	1
Ankebût	2	Kaf	1	Ra'd	3
A'râf	5	Kalem	1	Rûm	1
Asr	2	Kamer	1	Sâd	2
Bakara	9	Kasas	2	Sâffât	1
Beled	1	Kehf	9	Sebe'	1
En'âm	1	Lokman	2	Secde	2

Enfal	2	Meâric	1	Şûrâ	3
Enbiyâ	1	Meryem	2	Tâ-Hâ	2
Furkan	2	Muhammed	1	Tûr	2
Fussilet	2	Müdessir	1	Yûnus	1
Hac	2	Mü'min	2	Yusuf	3
Hûd	6	Mü'minûn	4	Zümer	1

Tablo1: Sabır Değerinin Vurgulandığı Sureler ve Ayet Sayıları

Sabır değerine vurgu içeren ayet-i kerimelerde sabrın mü'minlerin temel özelliklerinden biri olması gerektiğine vurgu yapılmış, nelere sabredilmesi gerektiği ve sabrın nasıl gösterilmesi gerektiği meselesi açıklığa kavuşturulmuş, sabır konusunda model şahsiyetler ön plana çıkarılmış, sabreden kişilere verilecek mükâfatlar belirtilerek mü'minler sabra teşvik edilmişlerdir. Sabır değerinin Kur'an'da çeşitli yönleriyle ele alınmış olması kuşkusuz sabrın ehemmiyetinden kaynaklanmaktadır. Bu nedendir ki söz konusu ayetler mü'minlerin sabır değerine dikkatlerinin çekilmesini, onu kazanmaya ve hayatlarını onunla uyumlu şekilde yaşamaya motive olmalarını sağlayacak unsurlar içermektedir. Bu unsurlar söz konusu ayetlerin eğitsel açıdan taşıdığı değeri göstermektedir. Bu unsurların neler olduğu aşağıda ayrı ayrı açıklanmıştır.

Sabra teşvik eden ayetler eğitsel açıdan analiz edilirken öncelikle, "Kur'an-ı Kerim'de mü'minlerin dikkatleri sabır değerine nasıl çekilmiştir?" sorusuna cevap aranması gerekir. Sabır değerine vurgu yapılan ayet sayısının oldukça fazla olması mü'minlerin dikkatlerinin sabır değeri üzerine yoğunlaşması için aslında yeterli bir durumdur. Buna rağmen Kur'an'da, sabır değerine dikkat çekmek üzere farklı yollar da kullanılmıştır. Sabır değerinin çarpıcı ifadeler eşliğinde vurgulanması bu yollardan birini teşkil etmektedir. *Rabbimiz, üzerimize sabır yağdır*" (Bakara, 2/250; A'raf, 7/126), *"Sabredenleri müjdele"* (Bakara, 2/155), *"Yoksa siz, Allah içinizden cihâd edenleri ve davası uğrunda sabredenleri ortaya çıkarmadan kolayca cennete girivereceğinizi mi sandınız?"* (Al-i İmran, 3/142), *"Sabırda yarışın"* (Al-i İmran, 3/200), *"İşte onlara, sabırlarından dolayı, ecirleri iki defa verilir"* (Kasas, 28/54) ve *"Sen şimdi güzel bir sabırla sabret"* (Meâric, 70/5) mealindeki ayetler buna örnek olarak verilebilir.

Bazı ayetlerde sabrın önemine doğrudan vurgu yapılmış olması da mü'minlerin dikkatlerinin sabır değeri üzerine yoğunlaşması açısından ehemmiyet arz etmektedir. Hz. Lokman'ın (as) oğluna öğüt verirken musibetlere sabretmesi gerektiğini belirttikten sonra bunun azmedilmeye değer bir iş/davranış olduğunu belirtmesi (Lokman, 31/17) bunun en çarpıcı örneğini teşkil etmektedir. *"Bu güzel haslete (kötülüğe iyilikle karşılık verme) ancak sabredenler kavuşturulur."* (Fussilet, 41/35) ayetinde ise sabrın, diğer güzel hasletlerin kazanılmasına zemin teşkil eden temel değerlerden biri olduğu belirtilmiş ve böylelikle mü'minlerin dikkati sabır değerine çekilmiştir. Gerek kitabı gerekse kevnî ayetlerden gerekli dersleri çıkarmanın ancak sabırla mümkün olacağının vurgulandığı ayetler için de aynı şey söylenebilir. Bu ayetlerin mealleri şu şekildedir:

"Onlar ise, "Ey Rabbimiz! Yolculuğumuzun konakları arasını uzaklaştır" dediler ve kendilerine zulmettiler. Biz de onları ibret kıssalarına çevirdik ve kendilerini darmadağın ettik. Şüphesiz ki bunda çok sabreden, çok şükreden herkes için ibretler vardır" (Sebe, 34/19).

"Andolsun Musa'ya: "Kavmini karanlıklardan nura çıkar ve onlara Allah'ın günlerini hatırlat" diye ayetlerimizle göndermiştik. Şüphesiz bunda çokça sabreden ve şükreden herkes için gerçekten ayetler vardır" (İbrahim, 14/5).

“O, dilerse rüzgârı durdurur da onlar denizin üstünde durakalırlar. Elbette bunda çok sabreden, çok şükreden herkes için ibretler vardır” (Şura, 42/33).

Mü'minlerin dikkatlerinin sabır değeri üzerine yoğunlaştırmalarını ve sabretmenin önemini fark etmelerini sağlamak üzere Kur'an-ı Kerim'de kullanılan bir başka yol ise sabrın, insan-Allah ilişkisi bağlamında ele alınmasıdır. Nitekim Yüce Allah'ın sabredenlerle beraber olduğunu (Bakara, 2/153) ve sabredenleri sevdiğini (Al-i İmran, 3/146) belirten ayetler buna işaret etmektedir. Kur'an-ı Kerim'de sabrın, Allah'tan yardım isteme aracı olduğunun belirtilmiş olması (Bakara, 2/153) da dikkatleri sabır değeri üzerine yoğunlaştırma noktasında değer ifade etmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de sabrın hangi durumlarda gösterilmesi gerektiği meselesine ışık tutan ayetler de bulunmaktadır. Bu tür durumları ifade etmek üzere bazı ayetlerde oldukça soyut ve genel ifadeler kullanılmıştır. Ancak diğer bazı ayetlerde somut durumlara yer verilerek söz konusu soyutluktan kaynaklanan kapalılık giderilmiştir. Örneğin, “Allah'ın hükmüne sabret” (Tûr, 52/48; İnsan, 76/24; Yûnus, 10/109) mealindeki ayetlerde soyutluktan kaynaklı bir kapalılık söz konusudur. “*Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla, bir de mallar, canlar ve ürünlerden eksilterek deneriz. Sabredenleri müjdele.*” (Bakara, 2/155) ayetinde ise bu kapalılık büyük ölçüde giderilmiştir. Bununla birlikte Kur'an'da sabırla karşılanması gereken farklı güçlükler de belirtilmiştir. İnsanların eza veren sözlerine (Sad, 38/17; Kaf, 50/39) ve işkencelerine (İbrahim, 14/12; En'am, 6/34) maruz kalmak, cihad esnasında düşmanın yoğun baskısıyla karşı karşıya kalmak (Bakara, 2/177) bu güçlüklerden birkaçını oluşturmaktadır.

Kur'an'da, sabır gösterilmemesi gereken durumların da altı çizilmiştir. “*Onlardan ileri gelenler: Yürüyün, tanrılarımıza bağlılıkta direnin (sabredin), sizden istenilen şüphesiz budur*” (Sad, 38/6) ayetinde kendi putlarına ibadet ve saygıda sabır gösteren kâfirlerin göstermiş olduğu sabır kınanmıştır. “*Onlar, doğru yol karşılığında sapıklığı, mağfirete bedel olarak da azabı satın almış kimselerdir. Onlar ateşe karşı ne kadar da dayanıklıdır (sabırlıdır)!*” (Bakara, 2/175) ayetinde ise kâfirlerin yaptıkları kötülüklerden dolayı başlarına gelecekleri ciddiye almamaları eleştirilmiştir. Bütün bunlar göstermektedir ki; kötülüğe katlanmak, her türlü alçalma ve aşağılanmaya boyun eğmek, küfre saplanıp kalmak, hayırlı olmayan ve ilahi rızaya uymayan işlere rıza göstermek, tembellik, acizlik, miskinlik gibi durumları barındıran sabır anlayışı Kur'an'da tasvip edilmemektedir (Karaman, Dönmez, Çağırıcı ve Gümüş, 2020: 237-238).

Kur'an-ı Kerim'de sabrın nasıl ve hangi maksatla gösterilmesi gerektiği meselesi de aydınlığa kavuşturulmuştur. “*Rabbinin rızasına ermek için sabret!*” (Müddessir, 74/7) ayetinde sabretmenin sadece yüce Allah'ın rızasını kazanmak için yapılması gereken bir amel olduğu net bir şekilde ortaya konulmuştur. “*Sen sabret; sabır göstermen de Allah'ın ihsanı sayesinde olacaktır. Onlardan dolayı üzülme, kurdukları tuzaklardan kaygı duyma*” (Nahl, 16/127) mealindeki ayette ise maruz kalınan zorlukları sabırla göğüslemenin ancak yüce Allah'ın yardımı ile mümkün olacağı belirtilerek mü'minler, sabır değeriyle uyumlu yaşamayı başarmaları için Allah'a sığınmaya ve dua etmeye yönlendirilmiştir. Bu husus, İslam'ın temelini oluşturan tevhid akidesinin gönüllere yerleşmesi bakımından ehemmiyet arz etmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de sabretme, imtihan gerçeğiyle ilişkilendirilmiş ve böylelikle mü'minlere, musibete maruz kalma imtihanını başarıyla vermelerinin sabırla mümkün olacağı mesajı verilmiştir. “*...Ey insanlar! Biz, sizi birbirinizle imtihan ediyoruz; bakalım sabredebilecek misiniz? Rabbin zâten her şeyi hakkıyla görmektedir*” (Furkan, 25/20) ile “*Andolsun, içinizden, cihad edenleri ve sabredenleri belirleyinceye ve durumlarınızı ortaya koyuncaya kadar sizi deneyeceğiz*” (Muhammed, 47/31) mealindeki ayetler buna örnek olarak verilebilir. Kur'an-ı Kerim'de sabretmenin, dünya hayatında yani imtihan henüz devam ederken sergilenmesi gereken bir davranış olduğu belirtilmiştir (İbrahim, 14/21). Böylelikle sabretmenin Allah katında değer ifade eden ve kişinin maksadına ulaşmasına katkı sağlayan bir eylem olmasında zamanlama unsurunun arz ettiği ehemmiyetin altı çizilmiştir. Hz. Peygamber de “*Gerçek sabır, musibetle ilk karşılaşma anında gösterilendir*” (Buhari, Cenaiz: 43) buyurarak sabrın ne zaman gösterilmesi gerektiği

meselesini netliğe kavuşturmuştur.

Kur'an'da sabır değeri ile imtihan gerçeği arasında bağ kurulmuş olmasının, mü'minlerin sabır değerine bütüncül şekilde bakmalarına ve onun değerini idrak etmelerine sağlayacağı katkı yadsınamaz. Kur'an-ı Kerim'de sabır değerinin iman, takva ve tevekkül gibi duyuşsal yönü ağır basan özelliklerle ilişkili şekilde ve birtakım sâlih amellerle birlikte ele alınmış olması da bu anlamda oldukça kıymetlidir. Buna örnek teşkil eden ayetlerden bir kısmının mealleri şu şekildedir:

"Andolsun, mallarınız ve canlarınız konusunda imtihana çekileceksiniz. Sizden önce kendilerine kitap verilenlerden ve Allah'a ortak koşanlardan üzücü birçok söz işiteceksiniz. Eğer sabreder ve Allah'a takva sahibi olursanız bilin ki, bunlar (yapmaya değer) azmi gerektiren işlerdendir" (Al-i İmran, 3/186).

"Allah, bize yollarımızı dosdoğru göstermişken, biz ne diye O'na tevekkül etmeyelim? Bize yaptığımız eziyete elbette sabredeceğiz. Tevekkül edenler, yalnız Allah'a tevekkül etsinler" (İbrahim, 14/12).

"Onlar, sabreden ve yalnız Rablerine tevekkül eden kimselerdir" (Nahl, 16/42).

"Sonra şüphesiz Rabbin, eziyet edildikten sonra hicret edip, ardından da sabrederek cihad edenlerin yardımcısıdır. Bütün bunlardan sonra Rabbin elbette çok bağışlayan, pek esirgeyendir" (Nahl, 16/110).

"Onlar, Allah anıldığı zaman kalpleri ürperen, başlarına gelen musibetlere sabreden, namazı dosdoğru kılan ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda harcayan kimselerdir" (Hacc, 22/35).

Yukarıdaki ayetlerde iman, takva ve tevekkül sahibi olmak ile güçlükleri sabırla göğüsleyebilme arasında güçlü bir ilişki olduğuna işaret edilmektedir. Yukarıdaki ayetlerden sabretmenin cihad, namaz, zekât gibi ibadetlerle de yakından ilişkili bir eylem olduğu anlaşılmaktadır. Sabretmenin dinin inanç ve ibadet boyutları ile ilişkilendirilerek ele alınmış olması mü'minlerin iç dünyaları ile dışa yansıyan eylemleri arasındaki tutarlılık açısından son derece önemlidir. Günümüzde mü'minlerin en büyük sorunlarından birini inanç-eylem tutarsızlığının oluşturduğu (Denizer, Saygılı, Avcı ve Bayrakdar, 2018) düşünülürse bunun eğitsel açıdan taşıdığı değer daha iyi anlaşılacaktır.

Dünya hayatında insanların sabır gerektiren çeşitli güçlüklerle karşı karşıya kalmaları esasen son derece doğal bir durumdur. Bu güçlüklerle sabretme elbette insanların kolaylıkla üstesinden gelebilecekleri bir mesele değildir. Bu konuda başarı sağlamaları için onların öncelikle söz konusu güçlüklerle doğru anlamlar yüklemeleri gerekmektedir. *"İç yüzünü kavrayamadığın bir şeye nasıl sabredebilirsin ki?"* (Kehf, 18/68) mealindeki ayette de esasen bu duruma işaret edilmektedir. Bu bakımdan Kur'an'da, dünya hayatında maruz kalınan musibetlerin hikmetini/nasıl anlamlandırılması gerektiğini ortaya koyan ayetlerin bulunması son derece önemlidir.

Kur'an-ı Kerim'de sabır değerinin eylemlere nasıl yansması gerektiği meselesi de açıklığa kavuşturulmuştur. Bunu sağlamak üzere Kur'an'da çeşitli yollar kullanılmıştır. Bu yollardan birincisi, maruz kalınan musibete ilk anda verilmesi gereken tepkinin ne olması gerektiğinin doğrudan ortaya konulmasıdır. *"O sabreden mü'minler ki, kendilerine bir musibet dokunduğu zaman: "Bizim bütün varlığımız Allah'ındır ve biz ancak O'na dönüyoruz" derler"* (Bakara, 2/156). Bu ayetten anlaşılmaktadır ki, musibetler Yüce Allah'ın zikrine vesile olmalıdır; musibete maruz kalan mü'minlerin, bütün varlıklarıyla Yüce Allah'a ait olduklarını ve bir gün yine O'na döndürüleceklerini hatırlamaları ve acziyetlerini fark ederek Yüce Allah'a sığınmaları gerekmektedir. Bu mesajlar, mü'minlerin maruz kaldıkları musibetleri sabırla göğüsleyebilmeleri açısından oldukça değerlidir. Zira kainattaki her hadise gibi musibetlerin de Allah'ın bilgisi ve iradesiyle gerçekleştiğinin ve O'nun idaresinde bulunduğu idrak edilmesi, musibetler karşısında kontrolün kaybedilmesine engel olacak, istikametın muhafaza edilmesine katkı sağlayacaktır.

Kur'an-ı Kerim'de sabır değerinin pratiğe nasıl yansması gerektiği hususunu netliğe kavuşturmak üzere kullanılan ikinci yol, sabır değerini somut bazı olaylar ya da sorunlar ile ilişki kurarak ele almaktır. Bilindiği üzere Hz. Peygamber, tebliğ görevini açıktan yapmaya başladığı dönemde ona inananlarla birlikte yoğun bir baskı ile karşı karşıya kalmıştır. Bu baskılar zamanla

işkenceye ve ardından da tecride dönüşmüş; böylelikle müşrikler, Müslümanların sayısının artmasını engellemeye çalışmışlardır. Müslümanların belirli bir dönem maruz kaldıkları bu baskıları sabırla göğüslemeleri gerekmiştir. Bu nedenledir ki Mekki ayetlerde Hz. Peygamberden ve ona inananlardan karşılaştıkları sıkıntılara sabretmeleri ve Allah'a tevekkül etmeleri istenmiştir (Müzzemmil, 73/10; Ankebut, 29/59).

Kur'an-ı Kerim'de sabır değerinin davranışlara nasıl yansması gerektiği hususunu açıklığa kavuşturmak üzere peygamber kıssalarından da yararlanılmıştır. Bu kıssalarda sabırla ön plana çıkmış olan peygamberler, mü'minlere model olarak sunulmuştur. Böylelikle mü'minler sabrın anlamı ve değeri üzerinde düşünmeye sevk edilmiş, en büyük zorluklar karşısında dahi sabır değeri ile uyumlu davranmayı nasıl başarabilecekleri konusunda onlara yol gösterilmiştir. Bir ayet-i kerimede konuyla ilgili olarak şöyle buyrulmuştur: *"İsmâ'il'i, İdrîs'i ve Zülkifl'i de yâdet. Hepsi de sabreden kimselerdendi"* (Enbiya, 21/85). Kur'an'da peygamberlerin hangi hususlarda nasıl sabrettikleri de belirtilmiştir. Buna örnek olarak Hz. Yakub'un, oğlu ile ilgili düzmece sözlerine ve oğlundan uzunca bir süre ayrı yaşamak zorunda kalmasına sabretmesi (Yusuf, 12/18), Hz. İsmail'in kurban edilişine sabretmesi (Sâffât, 37/102), Hz. İdrîs'in ilim ve hikmete ulaşmak gayesiyle nefsini terbiye ederek bu uğurda çaba gösterip sabretmesi (Meryem, 19/56-58) verilebilir. Sabır sahibi kimselerden bahsedildiği zaman inananlara bu noktada en güzel rol model olacak kişi şüphesiz ki Hz. Eyyûb'dur. Hz. Eyyûb adeta sabırla özdeşleşmiştir. Bundan dolayı insanlar arasında "Eyyûb sabrı" ifadesi meşhur olmuştur (Karadâvî, 2017: 101). Ayetlerde bildirildiği üzere Hz. Eyyûb'un bedeninde bir hastalık ortaya çıkmış, aile bireylerini ve servetini kaybetmiş ama bunların hepsini sabırla karşılamıştır. En sonunda da yüce Allah, onun nefsinin ihtiyaç ve zayıflığını dile getirerek yapmış olduğu yakarıya icabet etmiş ve göstermiş olduğu sabra bir mükâfat olarak onun bütün dert ve sıkıntılarını kaldırmıştır (Enbiya, 21/83-84). Hz. Eyyûb'un sabrı ve sabrına karşılık mükâfatı ile ilgili olarak bir başka ayette şöyle buyrulmuştur: *"Kulumuz Eyyûb'u da an. O, rabbine, "Şeytan bana sıkıntı ve acı vermektedir" diye seslenmişti. "Ayağımı yere vur (dedik), işte ykanılacak ve içilecek serin bir su!" Tarafımızdan bir rahmet ve akıl iz'an sahipleri için de anılacak bir örnek olmak üzere ona aile efradını, ayrıca bunlarla birlikte bir mislini daha bağışladık. (Bir yemini vardı.) "Eline bir demet bitki sapı alıp onunla vur ve böylece yeminini yerine getirmiş ol" (dedik). Gerçekten biz onu sıkıntılara dayanıklı bulduk. O ne güzel bir kuldu! Yönü hep Allah'a dönüktü"* (Sad, 38/41-44). Bu ayetlerde Eyyûb peygambere yüce Allah'ın ne kadar değer verdiği açıkça görülmektedir. Nitekim ayetlerde geçen *"Eyyûb'u da an"* mealindeki ifade açık bir övgüdür. Ayette yer alan *"Gerçekten biz onu sıkıntılara dayanıklı bulduk. O ne güzel bir kuldu! Yönü hep Allah'a dönüktü"* mealindeki ifadede de aynı durum söz konusudur. Bu ifadelerle Eyyûb peygamberin sabrı Hz. Muhammed (s.a.v) ve ümmetine örnek olarak gösterilmiştir (Karaman vd., 2020). Nitekim Yüce Allah *"(Ey Muhammed!) Azim ve kararlılık sahibi peygamberlerin sabrettikleri gibi sen de sabret"* (Ahkaf, 46/35) ile *"Rasûlüm! Onlar ne derse desinler sen sabret ve güçlü kuvvetli kulumuz Dâvûd'u hatırla. O, tam bir teslimiyet ve samimiyetle sürekli Allah'a yönelen bir kimseydi"* mealindeki ayetlerde bu durum net bir şekilde ortaya konulmuştur.

Sabra vurgu yapılan peygamber kıssaları net bir şekilde göstermektedir ki, din eğitimi sabır gerektiren bir faaliyettir. Sabırlı olmayı kişiliğinin ayrılmaz bir parçası haline getirmeyi başaramamış kimselerin din eğitimcisi olarak başarıya ulaşmaları mümkün değildir. Zira her peygamber bir eğitimcidir; tebliğ sürecinde çeşitli zorluklarla karşılaşmayan ve bu zorlukları sabırla göğüslemeyen bir peygamber yoktur ve sabır gerektiren durumlar din eğitimi hizmetlerinin ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. Din eğitimi hizmetlerinde görev alacak kişiler seçilirken ve bu kişilere yönelik hizmet öncesi eğitim hizmetleri planlanırken bu husus göz ardı edilmemelidir.

Kur'an-ı Kerim'de sabreden kimselere verilecek mükâfatlara da tekrar tekrar vurgu yapılmıştır. Böylelikle mü'minler sabır değerini anlamlandırmaya, içselleştirmeye ve bu değerle uyumlu bir hayat yaşamaya motive edilmişlerdir. Bazı ayetlerde sabredenlere mükâfat verileceği belirtilmiş ama bu

mükâfatların neler olduğu netliğe kavuşturulmamıştır. Bu ayetlerden bir kısmı şu şekildedir:

“İşte onların, sabredip kötülüğü iyilikle savmaları ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda harcamaları karşılığında, mükâfatları kendilerine iki kez verilecektir” (Kasas, 28/54).

“Kendilerine ilim verilmiş olanlar ise, “Yazıklar olsun size! İman edip de iyi işler yapanlara Allah’ın vereceği mükâfat daha hayırlıdır. Ona da ancak sabredenler kavuşturulur” dediler (Kasas, 28/80).

“Sabret; çünkü Allah iyi davranan ve işini güzel yapanların ecrini zâyi etmez” (Hûd, 11/115).

“Sizin yanınızdaki tükenir, Allah katında olan ise kalıcıdır. Elbette sabredenlere, yapmakta olduklarının en güzeliyle mükâfatlarını vereceğiz” (Nahl, 16/96).

Diğer bazı ayetlerde ise sabreden mü’minlere verilecek mükâfatların neler olacağı açıkça belirtilmiştir. Bu kapsamda onların özellikle de ahrette nail olacakları nimetler ön plana çıkarılmıştır. Bu ayetlerden bazıları şunlardır:

“İman edip salih amel işleyenler var ya, onları içinden ırmaklar akan ve içinde ebedî kalacakları cennet köşklerine yerleştireceğiz. Çalışanların mükâfatı ne güzeldir! Onlar, sabreden ve yalnız Rablerine tevekkül eden kimselerdir” (Ankebut, 29/58-59).

“İşte bunlar, sabretmelerine karşılık cennetin yüksek makam ve köşkleriyle mükâfatlandırılacak, oraya selâm ve hürmetle buyur edileceklerdir” (Furkan, 25/75).

“Sabretmelerine karşılık da onları cennet ve ipek(ten giysiler) ile mükâfatlandırır” (İnsan, 76/12).

Kur’an-ı Kerim’de sabreden mü’minlerin dünyada da birtakım güzelliklere nail olacakları vaad edilmiştir. Aşağıdaki ayetlerde bu durum net şekilde görülmektedir:

“Allah’a kavuşacaklarını kesin olarak bilenler (ırmağı geçenler) ise şu cevabı verdiler: “Allah’ın izniyle büyük bir topluluğa galip gelen nice küçük topluluklar vardır. Allah, sabredenlerle beraberdir” (Bakara, 2/249).

“Her şeye rağmen siz sabreder ve Allah’a karşı gelmekten sakınırsanız, onların hîle ve tuzakları size hiçbir zarar veremez. Şüphesiz ki Allah, onların tüm yaptıklarını çepçevre kuşatmıştır” (Al-i İmran, 3/120).

“Evet yeter. Eğer siz sabredip Allah’a karşı gelmekten sakınırsanız, o anda düşmanlarınız ansızın üstünüze geliverseler bile, Rabbiniz özel nişanlı, formalı beş bin melek size yardım edecektir” (Al-i İmran, 3/125).

“Şimdi ise, Allah yükünüzü hafifletti ve sizde muhakkak bir zaaf olduğunu bildi. Eğer içinde sabırlı yüz kişi olursa iki yüz kişiye galip gelirler. Eğer içinde (sabırlı) bin kişi olursa, Allah’ın izniyle iki bin kişiye galip gelirler. Allah, sabredenlerle beraberdir” (Enfal, 8/66).

Sabredenler için ayetlerde Allah’ın mağfireti, rahmeti, hidayet etmesi, yardımı, zaferi, ahirette kurtuluş, cennette meleklerin selamı ve türlü cennet nimetleri mükâfat olarak vaad edilmiştir (Karagöz, 2010: 97). Bu müjdelerin eğitsel açıdan taşıdığı değer oldukça büyüktür. Zira insanların, sahip oldukları takdirde kârlı çıkmayacakları bir değere kıymet vermeleri; bu değeri kazanmak ve onunla uyumlu bir hayat yaşamak üzere motive olmaları oldukça güçtür. Kur’an’da sabredenlere verilecek mükâfatın cennet nimetleriyle sınırlı olmadığı, sabretmenin dünya hayatında da çok önemli kazanımlara vesile olacağının belirtilmiş olması da son derece önemlidir. Çünkü daha önce de belirtildiği üzere insan, tabiatı gereği aceleci bir varlıktır. Böyle bir tabiata sahip olan insanın sâlih amellere sadece cennet nimetleriyle motive edilmesinin kolay olmadığı açıktır.

Sabretme, yaşama ümitle tutunma ile yakından alakalı bir eylemdir (Gözütok, 2017: 19). Zira umut, hayatı anlamlı kılar ve bu nedenle de insanın dayanma gücünü artırır (Ege, 2013: 76). Bu nedenledir ki iman, sabrı kolaylaştıran temel etkenlerden biridir. Çünkü hayatı anlamlı ve değerli kılma ve umudun sürekli canlı kalmasını sağlama konusunda imanın yeri hiçbir şeyle doldurulamaz. Bu nedenledir ki Yüce Allah’a gerçekten inanan kişilerden ümitsizliğe ve karamsarlığa düşmeleri beklenmez. Kur’an’da, sabreden kişilere vaad edilen mükâfatlara bu açıdan bakılmasında da fayda vardır.

Kur’an-ı Kerim’de sabırsızlık gösterenler kınanmışlardır. Böylelikle sabrın değerinin müminler

tarafından daha iyi kavranmasına zemin oluşturulmuştur. *“İnsan aceleci olarak yaratılmıştır. Size ayetlerimi göstereceğim. Bunu benden acele istemeyin”* (Enbiya, 21/37) buyrulurken acelecilik zafiyetinin üstesinden sabırla gelinebileceğine işaret edilmiştir. Hz. Peygamberden, *“Sen rabbinin hükmüne sabret; balığın yuttuğu (Yûnus) gibi olma. Hani o, öfkeli bir halde bağırıp çağırmıştı”* (Kalem, 68/48) buyrulurken İslam dinini tebliğ sürecinde muhataplarının tepkileri karşısında sabırlı olması, görevini sabırla yerine getirmesi/aceleci davranmaması istenmiştir (Karaman vd., 2020).

SONUÇ

İslam inancına göre Kur'an-ı Kerim son ilahi kitap olup insanlar için bir hidayet rehberidir. İnsanların yaratılış amaçları istikametinde, huzur ve barış içerisinde, ilkeli ve onurlu şekilde yaşamlarının yolu Kur'an'da gayet açık bir şekilde gösterilmiştir. Kurtuluşa/felaha götüren bu yolu fark etmeleri, değerini takdir edip ona yönelmeleri için Kur'an'da insanlar sürekli düşünmeye sevk edilmişlerdir. Kur'an'a bütün olarak bakılırsa bu yolun birtakım esasları olduğu rahatlıkla görülecektir. Ahlaki değerler, bu esaslardan birini teşkil etmektedir. Bu değerler Kur'an'da basit şekilde ele alınmamıştır. Bu değerlerin mü'minler tarafından fark edilmesi, anlamlandırılması, içselleştirilmesi, benimsenmesi ve kişiliğin bir parçası haline getirilmesine zemin oluşturulması Kur'an-ı Kerim'de eğitsel açıdan değer ifade eden birtakım yollarla sağlanmıştır. Bunların bilimsel araştırmalara konu edilmesi, değer öğretimi hizmetlerinin daha nitelikli hale getirilmesi açısından ehemmiyet arz etmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de, insanlar tarafından kazanılması istenen temel değerlerden biri “sabır” dır. Bu araştırmada, sabırla ilgili ayetler analiz edilerek eğitsel açıdan birtakım değerlendirmelerde bulunulmuştur. Araştırmada, “sabırla ilgili ayetlerin eğitsel açıdan taşıdığı değer nedir?” sorusuna cevap aranmıştır. Araştırmada veriler, doküman analizi yöntemiyle toplanmıştır. Araştırma sonucunda ulaşılan sonuçlar şunlar olmuştur:

1. Kur'an-ı Kerim'de sabır değerine vurgu yapılan ayet sayısının oldukça fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun “sabretmenin, basit bir eylem olarak görülmemesi gerektiği gerçeğinin mü'minler tarafından fark edilmesi açısından ehemmiyet arz ettiği değerlendirilmektedir. Sabretmenin Kur'an'da azim gerektiren ve ancak Allah'ın yardımıyla yerine getirilebilecek bir davranış olarak nitelendirilmiş olması da sabrın değerinin fark edilmesine sağlayacağı katkı bakımından dikkate şayan bir durumdur.
2. Kur'an-ı Kerim'de sabır değerinin imtihan gerçeğiyle ve iman, tevekkül, takva, cihad gibi İslam'da büyük ehemmiyet arz eden diğer kavramlarla ilişkili şekilde ele alındığı tespit edilmiştir. Bu durumun mü'minlerin iç dünyaları ile dışa yansıyan eylemleri arasında bütünlüğün sağlanması açısından ehemmiyet arz ettiği değerlendirilmektedir. Söz konusu durum, sabır değerini içselleştirmenin ve musibetleri sabırla göğüsleyebilmenin ciddi ve sürekli bir düşünsel çaba gerektirdiğini de göstermektedir. Çünkü zihinsel çaba olmaksızın sabır değerinin iman, takva, tevekkül, cihad gibi kavramlarla ilişkisinin fark edilmesi mümkün değildir.
3. İnsanların dikkatlerini sabır değerine çekmek ve sabrın ehemmiyetinin onlar tarafından fark edilmesini sağlamak üzere Kur'an'da çeşitli yolların kullanıldığı tespit edilmiştir. Sabır değerinin çarpıcı ifadeler eşliğinde sunulması; sabretme eyleminin, insan-Allah ilişkisi boyutuna dair dikkat çekici bilgiler verilmesi, bazı güzel hasletlerin kazanılmasında sabrın rolüne vurgu yapılmış olması, kitabi ve kevnî ayetlerden gerekli dersleri çıkarmanın ancak sabırla mümkün olacağına bildirilmiş olması bu yollardan birkaçını oluşturmaktadır.

4. Kur'an-ı Kerim'de sabır değerinin pratiğe nasıl yansımaları gerektiği meselesine ışık tutar nitelikte ayetler bulunduğu tespit edilmiştir. Bu kapsamdaki ayetlerle sabır değerine örnek teşkil eden durumlar ile aykırılık teşkil eden durumların neler olduğu ortaya konulmuş ve böylelikle mü'minlerin söz konusu meselede yaşamaları muhtemel kafa karışıklığına çözüm üretilmiştir.

5. Kur'an-ı Kerim'de sabır değerinin somut hadiseler ve sorunlarla ilişkili şekilde ele alındığı tespit edilmiştir. Bunun, sabır değerinin ehemmiyetinin anlaşılması ve gereklerinin yerine getirilmesi bakımından ehemmiyet arz ettiği değerlendirilmektedir.

6. Kur'an-ı Kerim'de sabır değerinin peygamber kıssaları içerisinde ele alınmış olması, eğitsel açıdan dikkat çekici bulunmuştur. Zira bu kıssalarda sabır konusunda model teşkil eden şahsiyetler övgü içeren ifadeler kullanılarak ön plana çıkarılmış ve böylelikle, maruz kalınan musibetlere nasıl tepki verilmesi gerektiği hususunun zihinlerde netliğe kavuşmasına zemin oluşturulmuştur. Söz konusu kıssalar sabır, eğitimcilerde bulunması gereken temel özelliklerden biri olduğunu da göstermektedir. Zira her peygamber tebliğ görevi ile yükümlüdür ve tebliğ kapsamında yürütülen her faaliyet eğitim kapsamında değerlendirilmektedir.

7. Kur'an-ı Kerim'de, sabreden kişilere verilecek mükâfatlara vurgu yapan ayet-i kerimelerin sayısının da oldukça fazla olduğu görülmüştür. Bu mükâfatların ahirette verileceklerle sınırlı olmadığı; sabretmenin, dünya hayatında da önemli kazanımlara vesile olabilecek bir eylem olduğunun ayet-i kerimelerle ortaya konulduğu tespit edilmiştir. Bu kapsamdaki ayetlerin, mü'minlerin sabır değerini anlamaya ve bu değerle uyumlu bir hayat yaşamaya motive olmaları bakımından ehemmiyet arz ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Bütün bunlar göstermektedir ki, Kur'an-ı Kerim'deki sabırla ilgili ayetlerin eğitsel açıdan taşıdığı değer oldukça büyüktür. Değer öğretimi sürecinde dikkat edilmesi gereken hususlara dair söz konusu ayetlerden çıkarılabilecek sonuçlar şunlardır:

- Değer öğretimi sürecinde muhatapların dikkatinin öğretilmek istenen değer üzerine toplanması için gerekli tedbirlerin mutlaka alınması gerekir.
- Muhatapların, öğretime konu edilen değer, diğer değerlerle ve hatta inanç esasları ve ibadetlerle ilişkisini kurabilmeleri için gerekli tedbirler mutlaka alınmalıdır.
- Öğretime konu edilen değer, davranışlara nasıl yansımaları gerektiği, somut örnekler üzerinden muhataplara mutlaka gösterilmelidir.
- Öğretime konu edilen değerle uyumlu bir hayat yaşamaları durumunda bunun kısa ve uzun vadede hangi olumlu sonuçlara vesile olacağının muhataplar tarafından fark edilmesine rehberlik yapılmalıdır.
- Öğretime konu edilen değerle uyumlu yaşamayı güçleştiren unsurlar değer öğretimi sürecinde gündeme getirilmeli ve bunların üstesinden nasıl gelinebileceği hususunda muhataplara rehberlik yapılmalıdır.
- Öğretime konu edilen değerle ilgili olarak muhataplara model teşkil edecek şahsiyetler değer öğretimi sürecinde mutlaka gündeme getirilmelidir.
- Öğretime konu edilen değer, somut hadiseler ve güncel sorunlarla ilişkisi mutlaka kurulmalıdır.
- Değer öğretimi sürecinde karşılaşılan güçlükler sabırla göğüslenmeli ve böylelikle öğrencilere iyi bir rol model olunmalıdır.

KAYNAKÇA

- Bilgin, B. (1981). Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(24), 469-483.
- Çağırıcı, M. (2008). Sabır. *DİA içinde, Türk İslam Ansiklopedisi* (Cilt 35, s. 337). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Denizer, N., Saygılı, S., Avcı, M., & Bayrakdar, N. (2018). *Disiplinlerarası Bir Yaklaşımla İnanç-Eylem Tutarlılığı*. Konya: Çizgi Yayınevi.
- Doğan, M. (2016). *Sabır Psikolojisi* (1. b.). İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Ege, R. (2013). Anlam Alanı İçinde Sabrı Bir Tutum Olarak Yeniden Düşünmek. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 16(43), 67-86.
- El-Cevziyye, İ. K. (2017). *Sabredenler ve Şükredenler* (18. b.). (Z. Tatlıoğlu, Çev.) İstanbul: İnsan Yayınları.
- El-Karadâvî, Y. (2017). *Kur'an'da Sabır*. (F. Tok, Çev.) İstanbul: Nida Yayınları.
- Ertürk, S. (1975). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Yelken-tepe Yayınları.
- Gözütok, Ş. (2017). Özdenetimde Din Eğitiminin Etkisi. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 21(2), 1035-1060.
- Hadislerle İslam* (Cilt 3). (2013). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Izutsu, T. (2010). *Kur'an'da Dini ve Ahlaki Kavramlar*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Karagöz, İ. (2010). *Kur'an'da Dört Kavram: Sıdk, İstikamet, Sabır, Şükür*. Ankara: Kar Yayıncılık.
- Karaman, H., Dönmez, İ., Çağırıcı, M., & Gümüş, S. (2020). *Kur'an Yolu Tefsiri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kasapoğlu, A. (2006). İnkâr ve Acelecilik Karakteri. *Kelam Araştırmaları*, 4(1), 91-112.
- Kaya, R. (2018). Kur'an-ı Kerim'de Öğrenci ve Eğitimci Olarak Hz. Muhammed. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 20-56.
- Sarıbaş, H. (2006). *Kur'an ve Sünnette Sabır İman İlişkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Seyyar, A. (2003). *Ahlak Terimleri*(*Ansiklopedik Sözlük*). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- TDK Türkçe Sözlük* (8. b.). (1998). Ankara: TDK Yayınları.
- TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 35). (2008). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Topaloğlu, B. (2007). Rab. *DİA içinde, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt 34, s. 372). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Uludağ, S. (1996). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (2. b.). İstanbul: Marifet Yayınları.
- Wach, E. (2013). *Learning about Qualitative Document Analysis*. IDS Practice Papers in Brief.
- Yılmaz, H. K. (1994). *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Ensar Neşriyat Yayınları.
- Yılmaz, S. (2019). *Kur'an-ı Kerim'de Sabır ve Dua Mefhumlarına Genel Bir Bakış*(Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.
- Yüksel, Y. (2006). *Tasavvufta Sabır ve Şükür Anlayışı* (Yüksek Lisans Tezi). Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.